

Kecskeidézés, avagy a dialógusról

*Ha a mi jó anyánk vagy
mutasd a fehér lábad...*

E kötetünkben a politikai mozgástérről, a rejtett gazdaságról és a dunavölgyi együttéléstről talál írásokat és beszélgetéseket a szíves olvasó. A mozgástér lehetőségeit boncoló szövegek egytől-egyig Budapestről érkeztek, közvetlenül vagy — a kötetnyitó interjú esetében — bécsi átfutással. A rejtett gazdaság helyét, értelmét, összefüggését a mai magyar társadalom szerkezetével két szerző kutatja: a Budapesten élő Zsille Zoltán és a Párizsban élő Kemény István. A dunavölgyi együttélés témakörét — amelynek egész előző számunkat szenteltük — ezúttal három oldalról közelítjük meg: politikai-történeti áttekintésben (Borsody), a magyar történelmi tudat szemszögéből (Mester), s végül a szlovákiai magyar kisebbség oldaláról nézve. Borsody István cikke Pittsburghban íródott, a Füzetek munkaprogramjának keretében; Mester írása Budapesten született (de ott kiadóra nem talált); a szlovákiai szövegek pedig abból a palackból hullottak ki, amelyet egy ottani bátor kis csoport, a Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága dobott be a — már Shakespeare által is ismert — cseh tenger nyugat felé áramló hullámaiba. A már említett interjútól eltekintve: megannyi kiadatlan írás és dokumentum.

Nem óhajtjuk az olvasó kíváncsiságát mértéken túl felcsigázni, s ezért mindjárt eláruljuk, hogy *a létező kecske* metaforáját Zsille Zoltántól kölcsönöztük, azaz a kötetnyitó Hegedüs-Földvári-Zsille beszélgetésből. Zsillét szem melláthatóan zavarja az a kultúrtörténeti jelenség, hogy a kecskemama hangját és színét színlelő farkast (« pedig fekete! » — jegyezné meg Esterházy) egyre többen ne-

vezik « a létező kecskének ». Világos ugyebár, hogy Zsille bosszúsága pusztán nyelvészeti, ami abból is kiderül, hogy mint alanyi szociológus — ez saját meghatározása — nagyonis érdeklődik a létező kecske természetrajza iránt. Ezt az érdeklődést szerzőink többsége osztja, így hát bocsánatos nyelvi elhajlás, hogy kötetünket a létező kecskének ajánljuk.

Dialógusok, hirdeti kötetünk alcíme. Mint az olvasó látni fogja, az egybegyűjtött írások közül három is dialógusnak készült. Az — vagy pontosabban: *trialógus* — a kötetnyitó beszélgetés az ellenzékiség lehetőségéről az 1980-as Magyarországon. *Belső* dialógus Libertarius fejtegetése a magyar kompromisszum lelki rugóiról. S dialógus *felvételére* törekszik a szlovákiai magyar jogvédő csoport helyzet-ismertető, szolidaritást kérő levele a prágaiakhoz.

Alig titkolható szorongással bocsájtjuk újra sorozatunknak ezt a hatodik számát, amely egyszersmind a 80-as évek kezdetével esik egybe. Mire számíthatnak a szabad gondolat és a demokratikus önkormányzat kelet-európai hívei egy olyan évtizedben, amelynek küszöbét két esemény teszi emlékezetessé: Afganisztán lerohanása és Száhárov kényszerkitelepítése Moszkvából? Mire számíthat egy füzet sorozat, amely a gondolatok szabad cseréjének szándékával indult (megintcsak: *dialógus*), s amely ellen máris csatasorba állt a hazai Államapparátus?

A mai magyar kormányzat a tolerenciájával akart kitűnni a kelet-európai, vele egyívású társrendszerek közül. De igen hamar kiderült, hogy a türelem csak addig tart, amíg azt semmi komolyabb kihívás nem teszi próbára. Néhány peremre szorult budapesti értelmiségi egymásközi kéziratossá válása elég volt ahhoz, hogy a rendőrség szünetlen és mindenütt jelenvaló figyelmével tüntesse ki őket. Ráadásul a létező kecske országaiban a munkaadó — mint ezt már Clausewitz oly kitűnően felismerte — a rendőrség folytatása más eszközökkel. Alkotmányainkba (ugyan kinek az ihletésére, ugyan kinek?) bele van írva a munkához való jog, de az nincs beleírva, hogy elég valakinek egy-két disszertációt írnia a kecske mélyebb színárnyalatairól, hogy ezt a jogot elveszítse. A magyar kormány egyrészt aláírta a Helsinkii egyezményt, másrészt

szemrebbenés nélkül ellopja azokat a postai küldeményeket, melyeknek « ideológiai profilja » neki nem tetszik. Hegyeshalomnál pedig az úgynevezett vámőrök (jó, hogy néha vámolnak is) minden látható lelki zavar nélkül bele nyúlnak a gyanútlan utazó zsebébe, jobb esetben szűrős szemmel kérdezik: kézirat, levél, politikai könyv?¹ A rendőri eszmeérzékenységnek ebben a légkörében a szabadabb kommunikáció ábrándképei is foszladoznak.

Növekedő aggodalommal figyeljük a budapesti « más-ként gondolkodók » ellen foganatosított intézkedéseket. Mint emlékezetes, 1979 október végén többszáz magyar értelmiségi tiltakozott a prágai kartistákat sújtó ítéletek ellen; egy részük Kádárhoz fordult, s kérte, hogy vesse latba befolyását az elítéltek szabadonbocsátása érdekében². Ámbár e mozgás erkölcsi felindulásból született, a petíciók hangja világosan jelezte, hogy az aláírók tisztában vannak a csehországi és magyarországi helyzet — rájuk nézve előnyös — különbségével. De maga a tény, hogy ilyen tiltakozás volt, s hogy a benne résztvevők nem vártak engedélyre ahhoz, hogy a szélesebb nyilvánosság előtt is megszólaljanak, felvetette a kérdést: szabad-e, lehet-e ma Magyarországon *állampolgárnak* lenni, azaz a hatalmi keretektől, párttól és államtól *függetlenül* állástfoglalni (adott esetben: cselekedni)? Minthogy az akció nem irányult a magyar kormányzat ellen — elvégre is nem ő börtönözte be a kartistákat — egyenesen tálcán kínálta a politikai *dialógust*. Rejtett üzenete valahogy így hangzott: « Nyugtalanok vagyunk a testvérországokban történő dolgok miatt. Vezetők, nyugtassatok meg minket, hogy az emberi jogokat *minálunk* nem fenyegetik hasonló sérelmek! »

A válasz, sajnos, nemleges volt — és még csak nem is rejtjelesen. « Pártunk és államunk », a Dzszerdzsinszkijtől

¹ A Magyar Füzeteknek abban a nagy kiváltságban van része, hogy a fentemlített őrhatóságok emberei külön rákérdeznek. Az arányérzék nem lehet a legerősebb oldala ennek a hatóságnak.

² A petíciók szövegét lásd a Magyar Füzetek 5. számában (137-144. o.)

örökölt reflexeit követve az állampolgári függetlenség óhaja mögött azonnal felismerte az ősi, örök Ellenséget. Ezt Kádár egy külön e célra összehívott plénumon nyomatékosan leszögezte, majd munkába állt a gépezet³, hogy elválassza a tévelygőket a kolomposoktól, s hogy az utóbbiakkal érdemük szerint bánjon el. Március közepéig 11 embert bocsátottak el állásából, ill. értesítettek arról, hogy munka-szerződését nem hosszabbítják meg.

Hát innen a szorongásunk. Meghidegült a levegő, talán valamivel kevésbé, mint a szomszédországokban, de ahhoz eléggé, hogy az autonómia rügyeit lefagyassza. « Csak mozogj, emberke úgyis elkobozzuk, amit írsz, gondolsz vagy üzensz. Ha pedig független állampolgárt játszol, feketelistára kerülsz. » A Hatóságok üzenete oly áttetsző, mint a csörgedező hegyi patak vize. Magára vessen, aki ezekután úgy tesz, mintha nem volna alattvaló⁴. Fű nem nőhet, gondolat nem szárnyalhat, de még kenyér sem kerülhet a család szájába hatósági engedély nélkül. A létező kecske nem tűr ellen-mekegést.

Természetesen tompíthatjuk indulatainkat, gondolhatunk századunk új típusú szörnyűségeire, s meríthetünk reményt abból, hogy Magyarországon még mindig jobb a helyzet, mint Romániában, Csehszlovákiában vagy a Szovjetunióban. Lengyelországnál is jobb annyiban, hogy van mit enni, s nem citálják be — mint ott most már idestova hetenként — az ellenzéki mozgolódotkat 48 óras rendőrségi puhításra. Ilyesfajta meggondolásokhoz kapcsolódik Libertarius belső monológja⁵, s nincs is olyan magyar, akit a szomszédainkkal való összehasonlítás egészen hidegen hagy. Félelmet és relatív örömet egyaránt abból merít. Derülátó pillanataiban még arra is hajlik, hogy Kádárék mérsékletében cinkosságot gyanítson.

³ Erre vonatkozóan lásd alább a Szabad Fórum rovatban a « Budapesti helyzet » c. levelet.

⁴ Szerencsére van azért, aki úgy tesz. Lásd alább a Hegedüs-Földvári-Zsille beszélgetést a független ellenzékiiség lehetőségéről.

⁵ Lásd alább a « Legvidámabb barakk » c. szövegrészletet (42-53. o.).

A magunk részéről ebben nem hiszünk, de abban igen, hogy a Kádár-rendszer valós sikerekre törekszik, s ennél fogva szüksége van a « népre ». A kilengésektől való tartózkodását is ez magyarázza. A nyolcvanas évek küszöbén figyelmének központjában egyébként sem az értelmiségiek mozgolódása áll, hanem a gazdasági krízis és az abból való kilábolás. Zágoni* vélekedése szerint⁶ ez a feladvány magyar kormányzati szempontból megoldhatatlan. A gazdaságpolitika síkján azonban számítanak még az árnyalati különbségek is, s vannak különbségek, amelyek több, mint fokozatiak. Adott esetben fontos, hogy a kormány a világgazdasági adottságokhoz való alkalmazkodás politikáját választotta, s hogy ezt piaci eszközök felhasználásával akarja hatékonyabbá tenni. Ezt « reformnak » nevezni túlzás: a hangsúly a népszerűtlen intézkedéseken van (ár-emelés, bérfagyasztás, leépítések), amelyeket — piaccal vagy anélkül — foganatosítani akarnak. A 68 óta kissé megfakult reformra való hivatkozás inkább csak a keserű pirula megédesítését szolgálja. De még így is van jelentősége a gazdasági racionalításra való törekvésnek: ez az irányvétel igényli a gazdasági szakemberek nyílt vagy hallgatóságos támogatását. Nem ez a pillanat az értelmiség egy másik — függetlenebb — csoportjának tömeges üldözésére.

Önáltatás a fenti (« objektív ») összefüggésben bizakodni, vagy pedig valóban itt van a kutya eltemetve? Így vagy úgy, túl sokat nem szabad várunk a létező kecskétől. A magunk részéről illúzió nélkül indulunk neki az évtizednek, s csak abban reménykedünk, hogy az idők ridegsége s eszközeink sírnivaló szerénysége ellenére is lesz alkalmunk valamicske szolgálatra.

K.P.

⁶ Lásd alább « A magyar vezetők dilemmája » c. cikket.